

ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ МЕТАФОР ТА ЕПІТЕТИВ В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ Т. ЕЛІОТА (НА ПРИКЛАДІ «PRUFROCK AND OTHER OBSERVATIONS» ТА «OLD POSSUM'S BOOK OF PRACTICAL CATS»)

У даній статті розглянуто епітетну систему віршів Т.С. Еліота у збірках «Prufrock and Other Observations», «Old Possum's Book of Practical Cats», здійснено спробу класифікації її основних складових, визначено роль епітета як важливого і активного елемента в поетичному мовленні Еліота та значення метафоризованого епітета як засобу одночасної символізації і конкретизації художнього поняття. В ході аналізу поезій та поетичних збірок знайшли підтвердження положення щодо унікальності й універсальності поетичної мови Еліота.

Ключові слова: епітет, метафора, поетичне мовлення, метафоризація епітета, образний ряд, символ.

З усієї творчої спадщини амеркиано-англійського митця Т.С. Еліота найбільшу художню привабливість зберігають його поетичні твори. Саме поезія Еліота поставила його на п'єдестал законодавця літературних смаків.

Коли перша збірка віршів Еліота «Prufrock and Other Observations» («Пруфрок та інші спостереження») побачила світ у 1917 році, Еліот знаходився на стадії активного пошуку нової художньої мови. Він прагнув адекватно передати світовідчуття людини ХХ століття. Відмовившись від вікторіанської й георгіанської романтичної традиції в поезії, негативне ставлення до якої сформувалося багато в чому під впливом французького символізму, він намагався створити принципово нові за своєю проблематикою та художньою формою поетичні твори. Згодом він скаже: «Я шукав поезію, яка навчила б мене користуватися моїм власним голосом, і не міг знайти її в англійській літературі, вона існувала тільки у французькій мові» [4, 290]. У ранніх віршах, що увійшли до його першої збірки, він цілком орієнтований на поетичну мову французьких символістів і, зокрема, Жюльє Лафорга. У останнього Еліот вчився вмінню іронічно абстрагуватися у віршованому творі від піднесено романтичного почуття і показувати його умовність. Ця властивість поетичної мови Еліота спостерігається в поезіях збірок «Prufrock and Other Observations» («Пруфрок та інші спостереження» (1917), «Old Possum's Book of Practical Cats» («Популярна наука про кішок, написана старим опосумом» (1939). Аналіз цих поезій з точки зору використання автором метафор та епітетів відкриває можливість для чіткого встановлення функціонального навантаження тих чи інших різновидів тропів.

Перша збірка складається з дванадцяти віршів, неоднорідних за обсягом. Заголовним твором збірки є вірш «The Love Song of J. Alfred Prufroc» («Любовна пісня Дж. Альфреда Пруфрока»). Епіграф з Данте перегукується з гамлетівським монологом «Бути чи не бути», а також нагадує сцену воскресіння Лазаря в Євангелії від Іоанна.

S'io credessi ehe mia risposta fosse
a persona ehe mai tor nasse al mondo,
questa fiamma staria senza piu scosse.
Ai a per cio ehe giammai dz questo fondo
non torno vivo alcun, s'it'odo il verof
senza tema d'infamia ti rispondo [5, 150].

Якби я знав, що бачу тут людину.
Яка відсіль ще вернеться до світу,
Вогню б не турбував у цю годину.
Та всі дороги відсіля закрито,
І в інше вірить – то була б химера,
Тому я не боюся відповіту [1, 28].

Таким чином, тема життя і смерті встановлюється у творі як центральна. А між тим, у самому вірші ця тема маскується під тему протесту проти обивательського життя. Розглянемо детальніше механізм утворення метафор в цьому вірші: «The evening is spread out against the sky / Like a patient etherized upon a table» – «коли вечір простягнувся під небом цим блідим, / Як хворий на столі хірурга під наркозом» (переклад О. Гриценка) являє собою метафору-порівняння, епіфору, що несе в собі риси антропометричності.

Фокусом метафори є словосполучення «spread out». Метафора дієслівна, заснована на схожості «функцій» «вечора» і «пацієнта». За словником, «spread out» має такі значення: 1) розтягуватися, витягтися, розширюватися; 2) розсипатися; або варіанти поетичного перекладу – «тягнеться», «лежить». Всі ці слова цілком можуть стосуватися фізичних об'єктів, але вечір є, скоріше, часом доби і відчуттям, що асоціюється з ним, ніж чимось суттєвим. Таким чином, вираз «the evening is spread out against the sky» вже є метафорою, на відміну від своїх компонентів, взятих окремо.

Порівняння вечора з пацієнтом на столі хірурга покликане ще більше посилити відчуття умовності, «нереальності» фізичного явища й водночас одухотвореності «неживого» середовища. Ми також можемо скорочено представити дану метафору у вигляді структурної метафори за Лаккоффом-Джонсоном [8] «evening is a patient» («вечір – пацієнт»), оскільки передбачається, що подальший опис вечора буде вестися в медичних термінах, запозичених у «пацієнта».

Метафоричний ряд у поемі «Prufrock and Other Observations» носить загальноекзистенційний характер. Еліот підкреслює гамлетівську сутність пересічної людини, підриває метафоричним рядом повсякденну дійсність, примушуючи подивитися на буденні предмети побуту з боку, побачити в них екзистенційну сутність. За «The Love Song of J. Alfred Prufrock» («Любовною піснею Дж. Альфреда Пруфрока») в збірці йде вірш «Portrait of a Lady» («Портрет дами»), разом вони утворюють диптих. Ліричні герої обох віршів іронічно викриваються Еліотом. Гамлетівська модель поведінки не спрацьовує по відношенню до людей малозмістовних і порожніх. Масштаб особистості не дає їм піднятися до рівня гамлетівських питань.

Розглянемо приклад метафори, що створює образність у даному вірші: «to hear the latest Pole / transmit the Preludes, through his hair and fingertips» («як поляк безсмертний / Прелюди творить з ніжності волосся й пучок пальців; переклад М. Габлевич). Це проста дієслівна метафора з фокусом у слові «transmit» – «передавати». Слово «transmit» має такі значення: 1) повідомляти, розповідати; 2) передавати; 3) посилати, відправляти; 4) проводити, пропускати (тепло, струм і т.п.). У даному випадку скрипаль не просто грає, а «пропускає» через себе музику і емоції. Він – людина-провідник, трансформаторна підстанція, яка «пропускає» через себе звук. Слід також зазначити, що скрипаль грає не що-небудь, а Preludes (прелюдії), немов випереджаючи наступний вірш тієї ж збірки. Навіть мозок героя грає свою власну прелюдію: «Inside my brain a dull tom-tom begins / Absurdly hammering a prelude of its own» – («В моєму мозку звучить тупий там-там, / Безглуздо довбає прелюдію свою»; переклад О. Гриценка).

Образний ряд вірша багачується прийомом оживлення неживих предметів, завдяки якому ясно проступає нерішучість героя, наприклад: «my smile falls heavily among the bric-a-brac» – («Мій усміх плюхає поміж дрібничок на комоді»; переклад О. Гриценко). Іншими словами, все саме так, як заявляє на початку вірша ліричний герой: «you have the scene arrange itself» («Сцена сама себе організовує»). Ховаючись за неживими предметами, він звільняє простір від своєї присутності, немов бажаючи сказати: тут від мене нічого не залежить.

Цей вірш насичений улюбленими образами Еліота, що з'являються в інших поезіях митця: дим і туман, свічки, скрипка, бузок, гіацинти в саду, сходи, жовтнева ніч. Поет наполегливо переносить ці образи з твору в твір, вибудовуючи наскрізну образну і сюжетну лінію.

У поезіях Еліота зустрічається дієслівна метафора з елементами уособлення. Так, у вірші «La Figlia che Piange» (в перекладі з італ. «Дівчина, що плаче») описуючи розставання ліричного героя зі своєю коханою, поет використовує наступну метафору: «Weave, weave the sunlight in your hair» («Вплети, вплети сонячне світло собі в волосся»). Тут сонячне світло упредметнюється, його можна не тільки побачити, а й «вплести» у волосся. У ранніх збірках і поемах Еліота досить часто зустрічається поєднання образу жінки з розпущеним волоссям і природних явищ. Образ заключної строфи поезії надалі отримає свій розвиток в поемі «Безплідна земля»: «Her hair over her arms and her arms full of flowers» – (букв. «Волосся, що спускаються по її руках, і її руки, повні квітів»). Більш того, в «Безплідній землі» сцена з «La Figlia che Piange» немов продовжується, тепер вже у вигляді діалогу.

Якщо в «La Figlia che Piange» ліричний герой говорить «her hair» і «her arms» – «її волосся» та «її руки», то в «Безплідній землі» це вже «your arms» і «your hair» – «твої руки» і «твоє волосся», монолог стороннього спостерігача переходить у діалог. Для Еліота важливе синестетичне сприйняття дійсності: описуючи брудне місто і неохайних людей, він не може це зробити без додавання супутніх «ефектів» – запахів, звуків, кольорів, без вказівки часу доби і т.п.

Широкі можливості для філологічних студій відкриває збірка «Old Possum's book of practical cats» («Популярна наука про кішок, написана старим опосумом»), яка раніше не ставала об'єктом пильної уваги науковців. Поетичний цикл містить 14 віршів, що описують характери різних котів: кіт з берегів Темзи Тигрячий Рик, старий ледачий кіт на ім'я Повторення Закону (Old Deuteronomy), розбійник Макавіті, залізничний кіт Шімблшенкс, який стежить за поряд-

ком у поїзді. Серед наукових праць, автори яких безпосередньо чи побіжно розглядають ідейно-художні особливості «Old Possum's Book of Practical Cats», немає таких, що були б присвячені вивченню особливостей епітетів та специфіки їхнього функціонування в текстовому просторі еліотого твору. Іншими словами, ретельне дослідження епітетів в «Old Possum's Book of Practical Cats» створює всі підстави для аргументованого визначення глибинної художньої сутності цього твору, що є надто актуальним у сучасному літературознавстві.

Феєричність, міфологічна символіка, нерозривність світу фантастичного та реального реалізується в підсистемі метафоричних епітетів. З-поміж інших виділяємо цілу низку таких, що привертають увагу підвищеною експресивністю: «he was baggy at the knee», «cruel carving knives», «moonlit eyes», «her Woolworth pearls», «his sentimental side» і т. ін. Наведені приклади слугують чудовою ілюстрацією до особливостей метафоричного мислення Еліота, що ґрунтується на принципах абстрагування, подібності та конкретизації. Однак «...якщо основними закономірностями власне метафори є подібність і абстрагування, то в метафоричному епітеті головним стає принцип конкретизації» [2, 144].

У поетичних текстах Еліота ця загальна роль завдяки метафоризації епітетів супроводжується посиленням ефекту «одивнення». З-поміж семантично забарвлених епітетів, що зустрічаються в збірці «Old Possum's Book of Practical Cats», особливу увагу привертають колористичні епітети: «tiger», «stripes», «a ginger cat», «In his coat of fastidious black», «the Blue Bonnets».

Саме такі означення роблять художній світ Еліота яскравим, різнобарвним, блискучим. Колористичні епітети також стають засобом конкретизації рис чи манери поведінки окремих персонажів, констатації зовнішніх проявів у художній організації просторово-часових координат.

Не дуже численну, але досить вагому частку в епітетній системі «Old Possum's Book of Practical Cats» займають означальні конструкції на зразок антономазії: «His bucko mate, Jump like a jumping-jack». Антономазійні образи, створені Еліотом, перебирають на себе властивості означуваного, за рахунок чого стають багатозначними, з посиленням алюзивним запасом.

Найбільш численну групу в збірці «Old Possum's Book of Practical Cats» складають алітераційні епітети: «a Curious Cat», «a horrible muddle», «extensive reputation», «Sunday dinner», «a wonderful way», «the narrowest rail», «Macavity's Mystery Cat». Ця архітектонічна модифікація епітета володіє значним емпатичним впливом та здатна забезпечити фонічну неповторність поетичного тексту, його звукове багатство.

Підкреслена увага Еліота до алітераційних епітетів зумовлена, очевидно, самою природою утворення цієї модифікації: «Завдяки алітераційному епітету виникають додаткові фоносемантичні зв'язки між означенням та означуваним словом. «Алітераційний епітет — це наслідок художнього перетворення двоїстості в єдність» [3, 99]. Алітераційні епітети, що густо наповнюють текст збірки «Old Possum's Book of Practical Cats», посилюють сприйняття поезії Еліота як фонічно багатой та, водночас, неповторної звукової організації.

З точки зору приналежності фокусу метафор до певних частин мови переважають номінативні метафори, а також окремі випадки ад'єктивних і дієслівних метафор; в основному вони є двосторонніми або односторонніми семасіологічними. Важливим є також й усвідомлення того, що абстрактні поняття в метафорах Еліота персоніфікуються, у них з'являються просторово-часові координати, як у матеріальних об'єктів, а особлива проблематичність класифікації та ідентифікації метафор у Еліота викликана комбінацією метафори з іншими тропами, а саме — порівняннями та епітетами та їх взаємопроникненням. Саме тому численні алюзії і паралелі з творами інших авторів викликають необхідність глибокого вивчення кожного синтаксично-стилістичного прийому на предмет вмісту в ньому кількох смислів.

Еліот, зокрема, не може обійтися без вживання колористичних епітетів, а також постійно вживає метафоричні, гіперболічні, метонімічні, оксюморонні епітети. Саме метафоризація епітета дозволила Еліоту через художнє акцентування певних ознак переводити те чи інше поняття в естетично ціннісне, супроводжуючи цей процес посиленням ефекту одивнення. Отже, епітети в поетичних творах Еліота мають імпресіоністичне навантаження, оскільки той чи інший епітет певною мірою визначає пафос поетичного поняття чи предмета, а також стають засобом урізноманітнення художньої мови автора.

Аналізуючи поетичні збірки, можна знайти підтвердження щодо унікальності й універсальності поетичної мови Еліота. Так, метафоричність стає невід'ємною частиною його поетичного віршування. Т.С. Еліот прекрасно усвідомлював культурологічну місію своєї поезії, покликаної зберегти «пам'ять мови». Метафоричність поетичних творів Т.С. Еліота, на нашу думку, полягає не стільки в безпосередньому використанні метафоричних зворотів, скільки в прихованих мотивах, різного роду алюзіях, міфологізованості авторського мислення, а також у єдності звучання віршів і поем.

Отже, метафори та епітети в Еліота – це універсальна база для рефлексії як основного задуму поетичних творів. Саме ці стилістичні засоби допомогли Еліоту зобразити навколишню дійсність, описати цивілізацію, що руйнувалася на його очах. Для автора – це інструмент, за допомогою якого він організує композицію твору і поглиблює його смисл.

Список використаних джерел

1. Еліот Т. С. Вибране/ Томас Стернз Еліот. – К. : Дніпро, 1990. – 197 с.
2. Еремина В. И. Метафорический эпитет (из поэтики фольклора) / Еремина В. И. // Известия АН СССР. 1967. – №2. – Т. XXVI. – Серия литературы и языка. – С.144–152.
3. Попова В. В. Т. Элиот и жанр «нонсенс»: (На материале стихов «Old Possum's book of practical cats») / Попова В.В. // Актуальные проблемы английской лингвистики и лингводидактики. – М., 2002. – Вып.1. – С.96-104.
4. Элиот Т. С. Назначение поэзии / Элиот Т. С. – М. : ЗАО «Совершенство», 1997. – 352 с.
5. Eliot T. S. / T. S. Eliot. Selected poetry. – 1994 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gutenberg.org/ebooks/search/?query=T.+eliot>
6. Foss M. Symbol and Metaphor in Human Experience / Foss M. – Nebraska: Lincoln University, 1966. – 144 p.
7. Freeborn D. Style. Text Analysis and Linguistics / Freeborn D. – MacMillan, 1996. – 294 p.
8. Lakoff G., Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago, London: The University of Chicago Press, 1980. – 242 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://theliterarylink.com/metaphors.html>

Summary. This article was an attempt to draw attention to the phenomenon of metaphor by analyzing potential metaphorical language of T. Eliot in verse collections «Prufrock and Other Observations», «Old Possum's Book of Practical Cats». The author considers the epithet system of poems, attempts to classify its main components and tries to define the role of the epithet as an important and active element in Eliot's poetic speech and values of metaphorized epithet as a means of symbolization and simultaneous specification of artistic concepts. The study confirmed the position on the uniqueness and universality of Eliot's poetic language.

Eliot's poetic heritage retains artistic appeal by not only their issues and artistic form. The Poet managed to create his own poetic language. Based on the findings of the French Symbolists, T. Elliot improved his skills widely using in his poetic texts method of epithets metaphorization and thereby increasing their functional and semantic load.

Based on the analysis of metaphors we have made the conclusions that the deployed author's metaphor with a dedicated focus clearly prevail in the Eliot's poems. In terms of metaphors belonging to certain parts of speech prevail nominative metaphors, as well as individual cases of adjectival and verbal metaphors; but they are bilateral or unilateral semasiological. It is also important to emphasize the special difficulty of classification and identification of metaphor in Eliot's poems which is caused by metaphors combination with other tropes, namely – comparisons and epithets and their interpenetration.

Thus, the metaphorization becomes an integral part of his poetic verse. Examples of metaphors and epithets (metaphorized epithets), which are analyzed in this paper illustrate the features of T. Eliot's metaphorical thinking, based on the principles of abstraction, similarity and specificity.

That epithet metaphorization allowed T. Eliot through art emphasizing certain features to transform a particular literal concept into aesthetically valuable one.

Thanks the method of metaphorization epithets in the works of T. Eliot gain impressionistic color, causing the originality of artistic imagery and become a means of diversifying the author poetic speech.

Key words: epithet, metaphor, poetic language, epithet metaphorization, imagery, symbol.

Отримано: 21.07.2014 р.